

De afschaffing van St. Maartens-Bosch.

Maria Theresia in 1780 overleden, werd door Jozef II opgevolgd. Deze Vorst was een creatuur van zijn leermeesters. Samen met hun godsdienstvijandige leerstellingen hadden ze in den jongen vorst doen ontkiemen: wantrouwen tegenover Veret en Paus en Kerk, misprijzen voor alle ondervindingen en een passie naar hervormingen. De drang naar hervorming verplaatste zich ook naar het terrein van godsdienstig en kerkelijk leven.

Overbekend zijn de drastische maatregelen die hij uitvaardigde tegen verscheidene kloosters. Zijn hervorming stak van wal in 1781 met het uitvaardigen van het edikt van verdraagzaamheid. Op 28 November 1781 verklaarde hij alle kloosters in zijn gebied onafhankelijk van iedere buitenlandse macht. De circulaire van 18 April 1782 verraaft het doel van zijne hervorming: de fiscale raden kregen de opdracht een onderzoek in te stellen nopens den aard en uitgestrektheid der kloostergoederen. Op 18 November 1782 viel als een rijpe vrucht van den boom het resultaat van zijn werk: in één pennetrek werden 163 kloosters van beider geslacht opgeheven en gekonfisceerd. Tegenstand bleef niet uit doch de slimme vos wist zich wit te wasschen: de opbrengst der opgeheven kloosters deedt de keizer storten in de "kas voor den eeredienst" (Caisse de religion) te Brussels opgericht. Die sommen zouden onder andere dienen om de diocesanegeestelijkheid te doen aangroeien en de kerkelijke instellingen te steunen.

Ook St. Maartens-Bosch werd slachtoffer van deze maatregelen. Prior Waefelaerts ontving het dekreet van afschaffing op 17 Maart 1783. Van dien dag af stond de priorij als officieel gekonfisceerd, doch de opheffing trad pas in voege op 2 Mei. Op deze heugelijke datum hebben de Karthuizers onder druk de plaats geruimd. Den volgenden dag begon men de huiszoeking. Deze werd geleid door den Substituut-Prokureur-generaal van Vlaanderen door den keizer tot Commissaris benoemd, met De Portemont van Geeraardsbergen, in hoedanigheid van beheerder der gekonfiskeerde priorij. De brandkast namen ze in beslag; ze bevatte 5113 guld. 4 sol. en 6 den. Al wat waarde had werd geklasseerd en in een verzegelde kamer tot verder orders bewaard. We citeeren eenige voorwerpen daar opborgen volgens den inventaris van die kamer. Werden weggenomen en ter verzekering in die kamer geborgen: uit het koor der kerk: o.a. drie paar koperen kandelaars, negen schilderijen, één koperen lessenaar en vijf en vijftig officieboeken; uit de benedenkerke o.a. 10 schilderijen, 8 koperen kandelaars en 2 koperen relikwieschrijnen; uit de sacristij o.a. 8 zilveren kelken met toebehoorten en 1 ciborie; uit het kerkelijk gerief: 11 missaals.

Ook het lijnwaad der kerk ging den weg op naar de verzegelde kamer: 43 alben (inzeer slechten toestand, zegt de inventaris), 45 altaardwalen, 16 kelkdoekjes, 94 reiningsdoekjes, 58 kleine communiedoekjes, 5 kleine altaardwalen, 25 handdoekjes (zeer slecht id.) 39 corporalen, 15 handdoeker voor de sacriestie. Daarbij staan nog vermeld: 1 tapijt voor het altaar, 57 kazuivels, (gemeene, id.) 7 groote en 10 kleine antipendia (zeer slecht, id.) en 14 kelkvelums.

Op 2 Mei 1783 zond het beheer der kas voor den eeredienst eenige directieven aan de Portemont; die meerendeel handelden over de bestemming van het edel metaal als van de kerk als van profane voorwerpen. Al het edel metaal heeft naar Brussel verzonden, op adres van "Maquart, Beheerder der munt van Brussel.". Kruisbeelden en relikwieschrijnen kwamen niet in aanmerking tenzij ze waren in massief goud of zilver. Het tabernakel mocht ongeroerd gelaten doch het bleef onder toezicht; de zelfde maatregel gold ook voor sommige voorwerpen onmisbaar in de kerk.

Kiesch was de kwestie over de relikwieën. De regeering had met den Aartsbisschop onderhandeld. De relikwieschrijnen in gewoon metaal werden aan den aartsbisschop gelaten tenbate der parochiekerken? Waren ze in edel metaal, in dit geval gingen ze den weg op naar Brussel; de relikwie zelf werd er uitgenomen en ter beschikking gesteld van de geestelijke overheid. Op 10 Mei stelde de aartsbisschop een plaatsvervanger aan voor verdere onderhandelingen in den persoon van J.B. Bertrand, aartspriester van het district en pastoor in Appeltern. Op 23 Mei werd de uitlevering der relikwie van S. Maartensbosch gedaan. Daarvan bestaat nog een geschreven bewijs in 't latijn van de hand van Bertrand. Daarin staan vermeld de relikwieën van de HH. Celestinus, Innocentus, Candidus, Benedictus (Mart.) en 4 Agnus-Dei.

Het edel metaal, voor de munt bestemd vinden wij geciteerd in den inventaris der verzending opgemaakt op 22 Mei. We geven hier het voornaamste uit de kerk: 1 gouden cirkel der monstrans, 2 kelken, 1 remonstrans, 1 wierookvat, 3 paar ampullen, 2 schotels, 1 Missaal, 1 relikwieschrijn, 1 lamp, 1 kruisbeeld met de Christus, 1 zilveren Lieve-Vrouw beeld en een paternoster met medaljon. Verder is er nog spraak over het tafelgerief. Waarschijnlijk is er meer dan één verzending naar de munt gebeurd, want de verzegelde kamer bevatte ettelijke stukken in edel metaal, overigens Maquart schreef nog een getuigschrift van ontvangst op 21 Juli/

De onteigening der kloostergoederen volgden. De "Gentsche Gazette" van 20 Juni 1783 kondigde aan "Men laet ieder weten, dat men op den 5 July 1783 ten acht uren voor en ten een ure naer middag, openbaerlijk aan de meestbi

dende verkoopen zal de garzingen, staende op 78½ roeden meirsch, gelegen binnen de prochie van St. Martens-Lierde en Marie-Oudenhove, alsook de toemaet van diere, en de Garzinge van den pand hof van het gesupprimeerd klooster der Chartreusen ten Bossche binnen het voorzeyd St. Martens-Lierde bij Geeraerdsbergen, mitsgaders verscheyde vruchten te velde als klaevers, haver, en boonen staende op 12 bunderen 1 dagwand 99 roeden en half land binnen de prochie van St. Martens-Lierde, gecompeteerd hebbende aan voorzeyd gesupprimeerd klooster der Chartreusen; de verhoogingen en den overslag gebeuren te velde en in de meirschen, en men zal de verkooping beginnen met de klaeveren, staende tegen het selve klooster. Voorders zal men op den 7 Juli 1783 ook ten 8 ure voor en ten 1 ure naer middag openbaerlijk aan de meest biedende op het neder hof van het gesupprimeerd klooster verkoopen: 4 peirden, waarvan er 2 koetse ofte voituer peirden zijn met eene berline, alsmede de karren, ploegen, egden, eene kwantiteyt ongedorschene en gedorschene graenen, hooi stroy, brandhout en menigvuldige kliekens, emmers, generaelijk al het gene gediend heeft tot de pachterye van het voorschreve klooster, met al den halm van de smisse en eenen schoonan steenoven par duyst, alles op de conditien, in beide de voorsseyde verkooping voor te lazen".

De verkooping van 5 Juli door den beheerder in persoon gedaan en op 31 Juli hernomen, bracht 1559 gulden 8 stuiv. 9 den. op. Benevens hooger- vermelde verkooping op 7 Juli had op de zelfde dag nog een verkooping plaats: E. Drosbeke verkocht de gebouwen met de melkerij en ketels der brouwerij inbegrepen voor de som van 2851 gulden 1 Stuiv. 2 den. Dezelfde persoon verkocht op 30 Juli de meubels die 5831 guld. 1 den. opbrachten.

Het lijnwaad der kerk in den inventaris als zeer slecht, slecht en gemeen genoteerd werd op 17 Januari 1784 in twee categorieen verdeeld. Op 24 April 1784 verkocht de beheerder het beste lijnwaad voor 1666 guld. 2 st. de rest van minder kwaliteit schonk hij aan den pastoor van Schendelbeke.

St. Maartens Bosch bezat heel waarschijnlijk een mooie en welgevulde bibliotheek, want op 6 Januari 1784 kreeg de Portemont uit Brussel bevel al de boeken te sturen op het adres van "de kas voor den eeredienst". Op 15 Februari 1785 kwamen de boeken in handen van den Brusselschen boekhandelaar Ermens.

Ten Noorden en Noord-Oosten der priorij lagen eenige vijvers die zeer vischrijk waren. Het Oostenrijksch landbestuur wist daar ook munt uit te slaan. Op 1 April 1784 werd er om 49 guld. 13 den. visch verkocht, een paar

dagen later om 281 guld. 9 stuiv. en 6 den. en op 29 Mei om 135 guld. 8 st. Heel waarschijnlijk werd de visch verkocht omdat de vijvers, tenminste voor een deel gingen verdwijnen.

De beheerder besteedde groote zorgen aan het onderhoud der bosschen en wegen, de uitbating der wijmenplantage rendeerden voort; wegens den moerasachtigen grond bijzonder ten Noord-Westen der priorij was de éénige rendeerende plant de wijm. De volksmond noemt die plaats nog ten huidigen dage "de wijmenier".

De watermolen werd verhuurd, alsook de groote vijvers en zijn nabijheid. De landerijen werden broksgewijze verkocht of gewoonweg verhuurd.

De confiskatie hamerde nog een stukje schoonheid neer. Aan den noordkant der huidige kerk, meer bepaald in den oostelijken hoek van den moorgevel stond een soort donjon; een toren, waarin een beiaard van 24 klokjes hing met een uurwerk. Dit juweeltje zoo lief in de ooren der vreedzame inwoners van St. Martens-Lierde moest verdwijnen. Op 19 Oktober 1785 kwam uit Brussel bericht den beiaard te verkoopen. De "Gendsche gazette" van 15 December 1785 leent ons de aankondiging door den beheerder zelf ingestuurd.

"Dat er vanwege den administrateur der goedren van het gesupprimeerde Kathuyzer-klooster van St. Maartens Bosch nevens de stad Geeraerdsbergen, op Dinsdag den 20 December 1785 ten 10 uren voor middag binnen het voorzigtig gezezen klooster op aggregatie van de Edele Heeren van het Comité der religiekasse te Brussel, publiquelijk zal verkocht worden een uurwerk met trommel, en beiaard van 24 klokken en verdere toebehoorten".

Op denzelfden dag werd nog te koop gesteld: "eenen vloer geleyd met marmeren steenen alsmede eenige voordere noch resteerende effecten...." (Gendsche gazette 15 December 1785).

Het afschaffen der kloosters schiep een moeilijke toestand. Wat moesten de kloosterlingen aanvangen die nu als onbeholpen enkelingen de wereld inmoesten? De priesters vulden de rangen der diocesane geestelijkheid, de leekbroeders werden ontslagen. Toch werd er vooorde betrokken personen een jaarlijksch pensioen uitbetaald door de regeering, evenredig naar de waardigheid. Een passage uit het redactieboek der uitgaven bij de afschaffing van St. Maartens Bosch geeft ons over de pensioenen en personen eenige nuttige gegevens. St. Maartens Bosch telde op het oogenblik der afschaffing 9 geestelijken leden, waarvan er 8 priester waren en een leekbroeder. De leekbroeder Jan Derdelinck die zich te Edingen ging vestigen ontving 210 guld. als jaarlijksch pensioen. De prior Waefelaerts ontving 800 gulden jaarlijks. De overige priesters ontvingen elk 420 guld. jaarlijks. Leonard François en Niklaas

van Heymbeke gingen zich beiden te Brussel vestigen. Pieter Backaert te Gent. De vier overige priesters zochten een verblijf in den omtrek. De Puydt vestigde zich te Schoorisse, Jacob Ducans te Assche, Arnold van Dickel te Sottegem en Constant van Melckebeke te Lede.

Een bericht uit Brussel dateerend van 9 Juli 1789 kende ook 200 guld jaarlijksch pensioen toe aan Lieven Herregolds, concierge van de priorij Theoretisch werden hooger vermelde pensioenen goedgekeurd, of ze werkelijk uitbetaald geweest zijn dat is een andere vraag, aangezien we nog op 14 Februari 1792 een wettelijke bekrachtiging ontmoeten pensioenen uit te geven, en dat gedurende de Fransche woelingen in ons land en op den vooravond van het verdwijnen der Oostenrijksche regeering uit Belgie.

Het supprimeeren van St. Maartens-Bosch stelde het comité van de kas voor den eeredienst nog voor een op te lossen kwestie. De priorij bezat eenige fondatie-missen. De oplossing vinden wij in het hooger vermelde redactie-boek der uitgave onder titel "du Chef des fondations". De pastoor van St. Martens Lierde nam het exonereeren der fondaties op zich. De naam der fondatie en taks ervan zijn ons bewaard in het zelfde hoofdstuk. De Karthuizers deden een fondatie-jaargetijde voor de familie van den heer de Reygersvlied, heer van Boelaere en voor zijn vrouw als dank voor het geschonken goed op Smeerebbe. De pastoor ontving daarvoor 2 gul. Margaretha de Wedergraede en haar echtgenoot hadden ook een fondatie jaargetijde als dank voor den bouw der cel van hun coadjutor. De taks staat 1,10 guld. genoteerd, dezelfde staat aangeteekend bij het fondatie-jaargetijde van Jacob Cabbetraz, ook bij dit der familie Niklaas Bernhaerts. De stichter der priorij Jan Gheyline en zijn vrouw hadden een fondatie jaargetijde waarvan de taks 1,10 guld. vermeld staat. Vroeger deelde het klooster bij deze gelegenheid brood uit aan de armen; dit werd nu afgeschaft. Voor Jan zonder Vrees, Hertog van Bourgondie en gfaaf van Vlaanderen staat een dubbele fundatie vermeld: een jaargetijde op 25 Oktober en een Mis op 8 November hiervan bedraagt de taks 3 guld. Tenslotte nog een fundatie-jaargetijde voor Philippine de Melun dame van Fresnes en kinderen, ook hiervan bedraagt de taks 3 guld.

Vanaf 1784 ontving de Portemont regelmatig uit Brussel formulieren om de sommen door de afschaffing der priorij opgebracht op te eischen. Het was onmogelijk de volledige lijn te geven en de slotsom der opbrengst en te trekken omdat de verzameling dezer formulieren onvolledig is. We geven hier slechts eenige voorbeelden die ruim volstaan om zich hievan een gedacht te vormen. Op 1 Juli 1784 gelasttende president en leden der kas voor den eeredienst Barron de Felz ontvanger der kas, 2000 guld. te

eischen, Het totaal voor 1784 bedroeg 6026 guld. 9 st. en 9 den.; voor 1785: 16526 guld. 9 st. en 4 den. Deze formulieren klimmen op tot het jaar 1792.

Jozev II stierf in 1790, zijn broer Leopold volgde hem op als vorst van Belgie. Deze was gematigd en de geestelijkheid zag in den nieuwen vorst een hersteller der gebroken orde. Hetzelfde jaar nog was onder toezicht en bescherming der Belgische bisschoppen en met den steun van den keizer een commissie gesticht met het doel het heroprichten der afgeschafte kloosters mogelijk te maken. Met de nederlaag der Oostenrijksche legers bij Fleurus in 1794 vielen al deze pogingen in duigen. De Franschen vestigden hier hun bewind dat het oud regiem in den grond boorde.

St. Martens BOSCH is ter dood veroordeeld gebleven.

Valère Gaublomme.
